

АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Сучасні кардинальні зміни в культурному, соціально-політичному й економічному житті країни, що спричиняють суттєві зміни в ієрархії цінностей у суспільній свідомості, зумовлюють необхідність пошуку принципово нових підходів до підвищення якості підготовки сучасних учителів. У таких умовах особливої актуальності набуває аксіологічний підхід, який ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості. Упровадження зазначеного підходу в навчально-виховний процес педагогічного освітнього закладу дозволяє перенести акцент на опанування студентами освітніх і специфічних цінностей педагогічної діяльності як провідних її пріоритетів, а також на формування в майбутніх учителів соціально значущих ціннісних потенціалів як необхідної передумови того, щоб у майбутньому вони були здатні прийняти унікальність аксіологічної сфери кожного учня й забезпечити на цій основі успішну суб'єкт-суб'єктну взаємодію з ним. Як справедливо зазначає Т. Ярмак, сьогодні актуальною проблемою є відродження духовних цінностей. А досягти цього можна шляхом духовного збагачення всієї галузі вищої школи [7: 170] й передусім системи педагогічної освіти.

Проведений аналіз наукових праць свідчить, що вченими висвітлено різні аспекти проблеми цінностей, зокрема в освіті. Так, значний внесок у розвиток ціннісної проблематики зробили С. Анісімов, Р. Апрусян, А. Арнольдов, А. Здравомислов, М. Каган, В. Сержантов, В. Тугарінов та інші. Теоретико-методологічні основи ціннісної проблематики в царині освіти визначені у працях І. Бежа, Т. Бутківської, О. Вишневецького, І. Зязюна, В. Кременя, М. Никандрова, В. Огнев'юка, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін. На необхідність ціннісного наповнення змісту педагогічного процесу в сучасних закладах освіти звертають увагу С. Гончаренко, Ю. Мальований, В. Зінченко, Є. Ямбург та інші. Аксіологічні основи процесу вдосконалення професійної діяльності вчителів аналізуються в працях Н. Асташової, І. Бужиної, В. Гриньової, І. Ісаєва, О. Мороза, М. Сметанського, В. Сластьоніна та ін. Незважаючи на вагомий внесок науковців у дослідження проблеми реалізації аксіологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів, результати вивчення стану її теоретичної та практичної розробленості свідчать про необхідність продовження наукового пошуку у визначеному напрямі.

Метою статті є визначення сутності аксіологічного підходу й розкриття специфіки його впровадження в професійну підготовку майбутніх учителів у ВНЗ.

Як з'ясовано на основі вивчення наукової літератури, аксіологічний підхід вважається сьогодні однією з основ гуманістично зорієнтованої освіти. Зокрема, підкреслюючи насущну потребу реалізації цього підходу в навчально-виховному процесі освітнього закладу, Т. Бутківська для підкріплення цієї думки наводить такі аргументи: 1) система цінностей є провідною ланкою, яка пов'язує суспільство з його окремими членами й забезпечує їхнє включення в систему суспільних відносин; 2) цінності особистості виступають основою для вибору суб'єктом цілей, засобів та умов діяльності, визначаючи її загальну спрямованість; 3) цінності є системоутворювальним ядром програми розвитку, діяльності та внутрішнього життя людини [2: 131].

Як підкреслює В. Огнев'юк, у світоглядно-методологічному аспекті сучасна освіта постає як ціннісний соціальний інститут, власна внутрішня система цінностей якого значним чином впливає на подальше формування нової системи суспільних цінностей [4: 6]. Через це вибір провідних для життєдіяльності освітнього закладу цінностей має суттєве стратегічне значення для подальшого розвитку суспільства. Аксіологічний підхід дає можливість під час вивчення різноманітних педагогічних явищ і процесів визначати стратегії їхнього подальшого розвитку з позиції введення певних гуманістичних ціннісних орієнтирів.

У наукових працях пропонуються різні визначення терміну "аксіологічний підхід". Так, за Н. Асташовою, аксіологічний підхід – це філософсько-педагогічна стратегія, яка визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти, а також шляхи розвитку педагогічної майстерності та використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості [1: 132]. Дослідниця підкреслює, що реалізація цього підходу дозволяє надати педагогічному процесу загальну ціннісну спрямованість.

В. Сластьонін зазначає, що цей підхід виконує роль своєрідного "мосту" між теорією та практикою. З одного боку, цей підхід дає змогу вивчати різні явища та події з точки зору закладених у них можливостей щодо задоволення актуальних потреб людей, а з іншого – розв'язувати завдання подальшої гуманізації суспільства. На думку науковця, сутність аксіологічного підходу може бути розкрита через систему таких принципів:

1) рівноправність різних філософських поглядів у межах єдиної гуманістичної системи цінностей при збереженні різноманіття їхніх культурних і етнічних особливостей;

2) рівнозначність традицій та інновацій, визнання необхідності творчого використання досягнень минулого й зорієнтованості на духовні відкриття в теперішньому та майбутньому часі, організація конструктивного діалогу між традиціоналістами і новаторами, що дозволяє забезпечити їхнє взаємозбагачення в культурному плані;

3) рівноправність різних систем персональних цінностей людей, соціокультурний прагматизм, толерантність і діалог у питаннях цінностей замість моралізування чи індиферентності [5: 65].

На думку О. Сухомлинської, втілення аксіологічного підходу в сучасну практику освітнього закладу, насамперед, передбачає дотримання таких вимог: 1) педагогічна ідеологія повинна будуватись на життєстверджувальному позитивному змісті, а не на критиці й негативі явищ навколишньої світу; 2) педагогічний процес має являти собою цілісне поєднання процесів навчання й виховання, які ґрунтуються на одних підходах та характеризується єдиною стратегією розвитку; 3) систему педагогічних впливів на особистість треба здійснювати не стільки за допомогою використання ідей загальносвітової значущості, перебудови світу, скільки через залучення педагога до внутрішнього світу молодої людини, виявлення ним прагнення зрозуміти її та допомогти зорієнтуватися в існуючій реальності; 4) оскільки для юнацтва велике

значення мають цінності молодіжної субкультури, доцільно педагогізувати їх, активно включаючи їх у навчально-виховний процес; 5) під час формування ціннісних орієнтацій індивідуума треба повноцінно використовувати можливості колективу як основного провідника соціальних цінностей і групових норм для осіб, які входять до нього [6: 26-27.].

На основі врахування різних поглядів науковців ми дійшли висновку, що аксіологічний підхід – це своєрідна філософсько-педагогічна стратегія, яка ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості та визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти й оптимального використання педагогічних ресурсів відповідно до вимог сучасного суспільства. Також установлено, що в сучасних умовах реформування суспільства особливо актуальним є питання про впровадження аксіологічного підходу у професійну підготовку майбутніх учителів. Це пов'язано з тим, що, по-перше, саме в період навчання у ВНЗ майбутній учитель відпрацьовує власну систему особистісних і професійних цінностей. По-друге, загальна спрямованість ціннісних орієнтацій педагога переважною мірою зумовлює загальний характер організованої ним навчально-виховної взаємодії з учнями. По-третє, ціннісна проблематика в царині освіти має свою специфіку, що виявляється в її прикладному аспекті, оскільки для освітян виникає необхідність не тільки у визначенні провідних для педагогічної взаємодії цінностей, але й у пошуку ефективних засобів їх трансляції молоді. У свою чергу, реалізація аксіологічного підходу у педагогічному процесі вищого закладу освіти передбачає чітко визначення цінностей як підґрунтя його реалізації.

Однією з найбільш відомих наукових позицій з цього питання є концепція І. Ісаєва, який у системі педагогічних цінностей виділив три ієрархічні рівні. Перший рівень – це суспільно-педагогічні цінності, що об'єднують у собі ідеї, принципи, норми, правила, які регламентують освітню діяльність і спілкування в межах усього суспільства. Вони сконцентровані в суспільній свідомості у вигляді моралі, педагогічної етики, філософії освіти тощо. Другий рівень складають професійно-групові цінності. Дана група являє собою сукупність ідей, концепцій, норм, котрі регулюють професійно-педагогічну діяльність відносно самостійних професійних груп, колективів навчальних закладів різних типів. Ця сукупність є цілісною пізнавально-діючою системою, що відрізняється стабільністю й циклічністю. Третій рівень – це індивідуально-особистісні цінності, які є складним соціально-психологічним утворенням, що поєднує цільову й мотиваційну спрямованість орієнтацій.

Продовжуючи свою думку, науковець зазначив, що кожний педагог, асимілюючи суспільно-педагогічну та професійно-групову цінності, розбудовує власну особистісну систему цінностей. І. Ісаєв також зауважив, що процес присвоєння цінностей містить такі компоненти: 1) цінності-цілі (цінності, що розкривають значення, сенс цілей професійної діяльності вчителя); 2) цінності-засоби (цінності, в яких фіксується значення, сенс способів і засобів здійснення професійно-педагогічної діяльності); 3) цінності-відносини (цінності, які відображають значення, сенс відношень як основного механізму функціонування цілісної педагогічної діяльності); 4) цінності-значення (цінності, в яких виявляється значення і сенс психолого-педагогічних знань для професійної діяльності); 5) цінності-якості (цінності, які розкривають значення і зміст якостей особистості викладача) [3].

Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що підґрунтям для реалізації аксіологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів має бути дві основні групи цінностей: освітні й педагогічні. Так, освітні цінності концентрують у собі сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, які виступають головними орієнтирами для розвитку освітньої системи в цілому, значущими соціальними цінностями, котрі засобами педагогічного процесу мають стати персональними цінностями кожної молодої людини. Вважаємо, що ця система містить п'ять провідних груп-компонентів: 1) фундаментальні, базові, наближені до загальнолюдських цінностей, які відображають усталені ціннісні орієнтири людства (життя, людина, добро, краса тощо); 2) національні цінності, в яких сконцентровані головні доробки національної культури (національна ідея, рідна мова, національні символи й т. ін.); 3) громадянські цінності як головні пріоритети демократичного суспільства (демократичні права й обов'язки, толерантність до інакомислячих, релігійна терпимість тощо); 4) сімейні цінності, в яких відображені головні ідеали й доміанти родинного життя (любов, повага, вірність, взаємодопомога, взаємодтримка та ін.); 5) особистісні цінності, які уособлюють персональні стратегічні цілі, життєві сенси, духовні блага конкретної людини (освіченість, конкурентоспроможність, здоров'я, морально-вольові якості тощо).

Зрозуміло, що однією з необхідних передумов успішного залучення учнів до визначених освітніх цінностей є опанування цих цінностей самими вчителями, які мають не тільки чітко усвідомлювати сутність і значущість кожної з них, але й сприймати їх для себе як сталі дороговкази.

Другою групою цінностей, які мають бути покладені в основу професійної підготовки майбутніх учителів, є професійні цінності. Вважаємо, що професійні цінності – це система освітніх засобів, соціальних норм, педагогічного інструментарію, що забезпечує ефективну трансляцію визначених освітніх цінностей на індивідуальний рівень окремої особистості, тобто формування в неї персональних ціннісних пріоритетів.

Використовуючи відому класифікацію М. Рокіча, відповідно до якої цінності поділяються на дві основні групи: базові, стабільні (цінності-цілі) й інструментальні (цінності-засоби), які сприяють досягненню визначених цілей, слід зазначити, що освітні цінності можна вважати цінностями-цільми, а педагогічні – цінностями-засобами. Дійсно, перші з них є певними загальнозначущими орієнтирами, опанування яких дозволяє молодій людині успішно самореалізуватися в суспільстві як унікальної особистості, гармонійно поєднуючи персональні й колективні інтереси, а педагогічні цінності виступають провідним засобом їх трансляції молоді. Наведені міркування доводять, що майбутньому вчителю важливо опанувати й освітні, й педагогічні цінності.

У подальшій дослідницькій роботі планується визначити й експериментально перевірити, які педагогічні умови сприяють успішній реалізації аксіологічного підходу у професійній підготовці майбутніх учителів на основі визначених цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

2. Бутківська Т. В. Ціннісний вимір соціалізації учнів / Т. В. Бутківська // Педагогіка і психологія. – 1997. – № 1 (14). – С. 130-137.

3. Исаев И. Ф. Профессионально педагогическая культура преподавателя высшей школы : воспитательный аспект / И. Ф. Исаев. – Москва- Белгород : Везелица, 1992. – 102 с.

4. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 450 с.

5. Слостенин В. А. Общая педагогика : учебн. пос. / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Слостенина : в 2 ч. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2003. – Ч . 1 – 288 с.

6. Сухомлинська О. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1996. – № 1. – С. 24-27.

7. Ярмак Т. Формування духовних цінностей сучасної молоді / Т. Ярмак // Сучасні аспекти виховання студентської молоді : матеріали наук. – практ. конф., (Харків, 19-20 березн. 2009 р.) / Міністерство освіти і науки України, Харківська національна академія міського господарства. – Харків, ХГАМГ, 2009. – С. 169-170.

Подано до редакції 12.08.09.

РЕЗЮМЕ

У статті висвітлено сутність аксіологічного підходу як філософсько-педагогічної стратегії, яка ґрунтується на ідеї пріоритету загальнолюдських цінностей і самоцінності кожної особистості та визначає перспективи подальшого вдосконалення системи освіти, оптимального використання педагогічних ресурсів відповідно до вимог сучасного суспільства. Розкрито специфіку підготовки майбутніх учителів на основі аксіологічного підходу.

Ключові слова: цінності, аксіологічний підхід, професійна підготовка, майбутній учитель, вищий навчальний заклад.

Н.А.Ткачева, Т.К. Варенко

АКСИОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ РЕЗЮМЕ

В статье освещена сущность аксиологического подхода как философско-педагогической стратегии, которая основывается на идеи приоритета общечеловеческих ценностей и самооценности каждой личности и определяет перспективы усовершенствования системы образования, оптимального использования педагогических ресурсов в соответствии с современными требованиями современного общества. Раскрыта специфика подготовки будущих учителей на основе аксиологического подхода.

Ключевые слова: ценности, аксиологический подход, профессиональная подготовка, будущий учитель, высшее учебное заведение.

N. O. Tkachova, T. K. Varenko

THE AXIOLOGICAL APPROACH IN PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS SUMMARY

The article reveals the essence of the axiological approach as a philosophical and pedagogical strategy based on the idea of priority of general humane values and self-values of every personality; outlines prospects of improving educational system and optimal use of pedagogical resources according to requirements of modern society. The author shows specificity of training future teachers on the basis of the axiological approach.

Keywords: values, the axiological approach, professional training, future teacher, higher educational establishment.
